LOTIS DOLËNGA/ ELIZABETA ELIADE: ÎNTRE UITARE ȘI RECUPERARE CRITICĂ. RECONSTITUIRI BIOGRAFICE ȘI LITERARE

LOTIS DOLËNGA/ ELIZABETA ELIADE: BETWEEN FORGOTTENNESS AND CRITICAL RECOVERY. BIOGRAPHICAL AND LITERATURE RECONSTITUTIONS

CZU: 821.135.1-3.09(092) **https://doi.org/10.59295/spd2025u.21**

Dana BURLACU
ORCID: 0009-0006-1312-1196
E-mail: burlacudana12@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article analyzes the literary and biographical activity of the interwar Bessarabian writer Lotis Dolënga (Elizabeta Eliade), emphasizing the necessity of a historical and value-based recovery. The objectives of the article aim to reconstruct the author's biographical path—providing information on her birth date and place, literary pseudonym, he genres she engaged with, and her active period until her death in 1961 in Bucharest; to highlight her stylistic and thematic contributions by uncovering the "informational layer" made up of genealogical and personal details; and to argue for her integration into the Romanian literary landscape through the recontextualization of her work and her position in Bessarabian literary criticism. Methodologically, the article uses primary documents and encyclopedias, critical analyses, contemporary journalistic sources, and genealogical investigations to fill in the missing data. It also presents the views of specialists such as Mihai Cimpoi, Alexandru Burlacu, and Iurie Colesnic, who emphasize the need to bring this writer out of obscurity.*

Keywords: *biography, Lotis Dolënga, exegesis, literary activity, recovery.*

În literatura română s-a conturat ideea că o generație reprezintă un grup de scriitori care împărtășesc aceleași orientări estetice, aparțin unei paradigme literare, fac parte dintr-un cerc sau o grupare literară, dintr-o societate culturală sau dintr-o echipă de colaboratori ai unei reviste. Practica de a se reuni într-un grup, cu scopul de a se promova reciproc, are rădăcini adânci și o tradiție îndelungată. Conform viziunii tradiționaliste, fiecărei generații îi corespunde un anumit curent literar, iar durata unei generații este determinată de cristalizarea programului său estetic și de impunerea manifestului literar. Începând cu perioada interbelică, în anii '30, când etapele evoluției literare se accelerează, ritmul cultural s-a intensificat, generând o fractură importantă: curentele tradiționaliste, moderniste și avangardiste coexistau, adesea în afara generației din care proveneau. S-a conturat astfel un mediu eterogen, în care noii scriitori, chiar înainte de a-și defini clar identitatea artistică, conviețuiau alături de figurile deja consacrate ale generațiilor anterioare. Astfel, pe lângă scriitorii canonici, contribuiau la dinamica vieții

literare și autori mai puțin cunoscuți sau aflați la debut, unii uitați de critica literară, iar alții recuperați doar ulterior.

În perioada interbelică, literatura basarabeană cunoaște o evoluție culturală deosebit de originală. Apariția unui poet, a unui prozator sau a unei reviste reprezenta un eveniment cultural de mare amploare. Din păcate, literatura basarabeană a acelor ani rămâne adesea o literatură a proiectelor neterminate și a sacrificiului estetic în numele cauzelor culturale, etnice sau sociale. Un personaj mai puțin cunoscut al vieții literar-culturale interbelice, Lotis Dolënga (1905-1961), a revenit în atenția criticii după anii '90, grație contribuțiilor lui Mihai Cimpoi, care i-a dedicat un capitol, „Lotis Dolënga / Elizabeta Eliade", în *Istoria deschisă a literaturii române* [1, pp. 125-126], Alexandru Burlacu, în *Literatura română din Basarabia. Anii 20-30* [2, pp. 201-205], dar și Alinei Ciobanu [3, p. 47], Iurie Colesnic [4, pp. 144-149] și altora. .

În una dintre cele mai recente istorii literare, *Istoria literaturii române de azi pe mâine* de Marian Popa, numele lui Lotis Dolënga este menționat în capitolul „Literatura extrateritorializantă: Basarabia și Bucovina" [5, p. 91], însă fără a i se acorda prea multă atenție. Exegeții îl situează totuși în contextul generației sale, alături de colegii de la revista *Viața Basarabiei*, care a creat un mediu propice tinerelor talente: Nicolae Costenco, Magda Isanos, Lotis Dolënga, Alexandru Robot ș.a., favorizând, între altele, fondarea Societății Scriitorilor Basarabeni.

În enciclopedii și dicționare de specialitate, informațiile primare despre Lotis Dolënga se limitează la câteva date de bază: Elizabeta Eliade s-a născut la 10 septembrie 1905, la Brătușeni, județul Bălți, și a adoptat numele literar Lotis Dolënga, semnând uneori și ca El. Dolënga-Eliad (*Svonuri*, 1937) [6, p. 226]. A decedat la București în 1961. Dicționarul scriitorilor români din Basarabia 1812–2010 menționează succint: „Profesoară de limba franceză la Liceul de Fete din Bălți. A scris în limbile română și franceză. Publică fragmente de proză și versuri în revistele: *Poetul*, *Moldova de la Nistru*, *Itinerar*, *Flori de stepă*, *Bugeacul*, *Viața Basarabiei*" [7, p. 215].

Dincolo de aceste informații sumare, se află un vast material care nu doar că completează portretul scriitoarei, ci dezvăluie și originea numelui său literar, arborele genealogic complex și apartenența la familii basarabene de intelectuali. În acest sens, cercetările lui Gheorghe Bezviconi, publicate în revista *Din trecutul nostru*, aduc detalii despre familia Șișco, din care provine Lotis Dolënga. Tatăl poetei, Iosif Cezarievici Șișco, căsătorit cu Eliza Kuzminski (n. Gafenco), descinde dintr-un baron lituanian, poreclit Dolenga, care s-a creștinat și a primit blazonul „Dolënga" [8, p. 5]. Biografia lui Iosif Șișco, născut la 13 decembrie 1866, include studii militare în Rusia, o carieră administrativă și implicarea sa în mișcările politice din Basarabia, murind la Brătușeni în 1927.

Lotis Dolënga a copilărit într-un mediu privilegiat, beneficiind de o educație solidă în Franța și România, și a început să scrie încă de la vârsta de 12 ani. Energia sa intelectuală, pasiunea pentru lectură și capacitatea de observație erau remarcabile, iar primele sale încercări literare anunțau un talent promițător [9, p. 38]. În perioada in-

terbelică, a colaborat activ cu reviste precum *Zvonul*, *Poetul*, *Moldova de la Nistru*, *Flori de stepă*, *Itinerar*, *Bugeacul*, *Viața Basarabiei*, dar și cu publicații franceze precum *L'Independence roumaine* și *La Roumanie*. Poezia sa se remarcă prin sensibilitate, imagini picturale și armonie lingvistică seducătoare.

Lotis Dolënga a fost parte a generației sale, publicând alături de Nicolae Costenco, Magda Isanos, Ion Buzdugan, Vladimir Cavaranali, Alexandru Robot ș.a., în colecția *Cartea pe care El nu o va citi niciodată*. A dedicat unul dintre poemele sale lui Nicolae Costenco, în care se regăsesc influențe de demonism și păgânism sentimental [1, p. 125]. Considerată o „Elena Farago basarabeană", poeta simbolistă a explorat teme interioare intense, fiind profund receptivă la realitatea înconjurătoare și transformând-o în expresie poetică. . Lotis Dolënga a avut o activitate literară variată, incluzând poezie, romane și publicistică, contribuind semnificativ la literatura basarabeană interbelică. A debutat în 1929 cu placheta *Le Luth brisé* (Editura „Carmen Sylva", București) și a publicat în limba franceză volume precum *Le Luth brisé*, *L'Idylle d'un poète*, *À l'Inconnu*. În limba română, printre volumele sale se numără *Simfonia amurgului* (1937), *Petale de crizanteme* (1937), *Cartea ultimelor vise* (Bălți, 1940), *Picături de tristețe* (București, 1940), *Slove de jar* (București, 1941) și *Flori albastre* (1942). Unele lucrări anunțate, precum tragedia *Lotosul alb* și romanele *Les Griffes de l'Aigle*, *Le livre qu'il ne lira jamais* sau *La Bessarabie pittoresque*, nu mai sunt disponibile astăzi.

Un capitol fie chiar și modest din istoria literaturii române ar trebui să-i aparțină poetei, afirmă Diana Vrabie, în articolul „Lotis Dolenga – O estetică a existenței", creația căreia ar putea face față existențelor oricăror antologii sau enciclopedii de rezonanță națională. Aceasta a avut o contribuție remarcabilă la dezvoltarea literaturii din Basarabia. În această epocă a revizuirilor declarate, recuperarea creației acestei scriitoare ar trebui să se înscrie în seria de acțiuni duse în vederea completării unor goluri evidente din istoria literaturii noastre, proces, care, trebuie să recunoaștem, se produce cu multă lentoare. [Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, vol. I, București, Minerva, 1991, p.34]. . Astfel, Lotis Dolenga, o personalitate unică a literaturii interbelice, a creat o operă vastă, care continuă să stârnească interes literar și care însă, a fost exploatată într-o măsură insuficientă. Ca o figură mai puțin cunoscută de către marele public, în ciuda numeroaselor lucrări publicate, Lotis Dolenga nu reușește să scape de umbra criticii, care, deși, îi apreciază frumusețe, ezită să-i definească rolul în contextul perioadei. [Vrabie Diana, *Lotis Dolenga – o estetică a existenței, p.1.*]

Având o sensibilitate rafinată și o imaginație subtilă, Lotis Dolenga a compus versuri delicate și captivante, pline de nostalgie, deși exprimarea sa pare să evite analiza profundă. Redactată cu o sensibilitate specifică primelor lucrări, ea scrie dintr-o profundă dorință de a se oferi, generată de o autentică sensibilitate, care reflectă feminitatea ei caldă, grațioasă și mereu protectoare, inspiratoare și puternică. . Cercetând manifestările în proza românească din Basarabia între cele două războaie mondiale se poate constata că nici una din orientările literare ale epocii nu a rămas străină scriitorilor dintre Prut și Nistru. În pofida dominantei autohtoniste prezen-

te în literatură și promovată de revistele *Viața Basarabiei, Bugeacul, Cuget Moldovenesc, Poetul, Pagini Basarabene,* în poezia lui George Meniuc, Nicolae Costenco, Al. Robot, Emilian Bucov, Bogdan Istru, Andrei Lupan, Teodor Nencev străbat reminiscențe ale simbolismului, futurismului, expresionismului, imagismului, dadaismului și suprarealismului, chiar dacă anunță un eclectism specific oricărui debut. La fel cum prin romanele lui Mihail Curicheru (În deal la cruce (1938); Fundul negru (1940)) sau cele ale lui Iordan Botna (Pământul ispitelor (1935); Satele (1938)), sau prin prozele scurte semnate de Gh. Madan, Sergiu Victor Cujbă, Mihail Bârcă, Petre Cazacu, Gheorghe Bujoreanu, Dragomir Petrescu ș.a. se ilustrează mai toate etapele evoluției prozei românești din secolul trecut cu modele iluministe, sentimentaliste, romantice, realiste, naturaliste și sămănătoriste. [Anton Cosma, *Romanul românesc și problemele omului contemporan,* Cluj-Napoca, Dacia, 1988, p.54]. Creația lui Lotis Dolenga se caracterizează printr-o sensibilitate rafinată și o imensă capacitate de a evoca emoții profunde, ceea ce o face relevantă chiar și în contemporaneitate. Prin stilul său, ea reușește să reflecte nu doar propria experiență, ci și o viziune universală asupra existenței.

Lotis Dolenga formează un capitol esențial al literaturii române, iar studiile acesteia pot contribui semnificativ la o mai bună înțelegere a diversității și complexității culturii literare românești. Lotis Dolenga merită un loc în istoria literaturii române. Recuperarea și promovarea acestor figuri literare nu doar că îmbogățesc patrimoniul cultural, dar și încurajează o viziune mai incluzivă asupra istoriei literaturii. ю Recuperarea scriitorilor basarabeni din perioada interbelică, precum Lotis Dolënga, este un demers esențial din mai multe perspective – culturală, identitară, literară și istorică. Critica literară contemporană a depășit paradigma exclusivistă a „marilor nume" canonice și promovează includerea vocilor marginale sau uitate. Recuperarea creației lui Lotis Dolënga răspunde nevoii actuale de reevaluare a literaturii printr-o grilă mai deschisă, mai nuanțată și mai incluzivă, care să țină cont de valoarea documentară, estetică sau ideologică a operei sale. Prin reconstituirea creației unor asemenea scriitori tabloul literar românesc ar putea fi completat în chip fericit. Dincolo de puținele note biografice și de mențiunile sporadice în dicționare și istorii literare, această scriitoare cu rădăcini nobile și cu o formație intelectuală solidă rămâne un nume aproape necunoscut publicului actual. Cariera sa literară, desfășurată într-un context tensionat și deseori ingrat pentru femeile-scriitoare din Basarabia și pentru autorii de la marginea „centrelor" literare ale Regatului, merită reanalizată nu doar ca un act de recuperare, ci ca o încercare de a restabili un fir istoric rupt, acolo unde vocea unei femei cultivate, cosmopolite și profund ancorate în dinamica vremii sale, a fost uitată. Acest demers de recuperare biografică și literară își propune, așadar, nu doar să recompună o identitate pierdută, ci să așeze numele Lotis Dolënga în cadrul mai larg al literaturii scrise de femei în perioada interbelică, într-un moment în care modernitatea românească părea să accepte inovația estetică, dar nu întotdeauna și pluralitatea vocilor.

REFERINȚE:

1. CIMPOI, Mihai. *Lotis Dolënga / Elizabeta Eliade*. În: *Istoria deschisă a literaturii române*. București: Editura
1. Fundațiilor Culturale Române, 2002.
2. BURLACU, Alexandru. *Lotis Dolënga*. În: *Literatura română din Basarabia. Anii 20-30*. Chișinău: Editura Tehnica-Info", 2002. Acest capitol a fost reluat și în volumul *Tentația sincronizării*. Timișoara: Editura Augusta, 2002.
3. *Scriitori de la „Viaţa Basarabiei*". Selecţie de Al. Burlacu şi Alina Ciobanu. Chişinău: Hyperion, 1990.
4. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Vol. II. Chişinău: Editura Museum, 1997.
5. POPA, Marian. *Istoria literaturii române de azi pe mâine*. Vol. I. București: Editura Semne, 2009.
6. STRAJE, Mihail. *Dicţionar de pseudonime*. București: Editura Minerva, 1973.
7. *Dicționarul scriitorilor români din Basarabia 1812-2010*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2010.
8. BEZVICONI, Gheorghe. *Din trecutul nostru*. 1933, nr. 2.
9. VRABIE, Diana. *Lotis Dolenga – recuperări literare*. În: „Dunărea de Jos", 2009, nr. 89.